

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра Практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

«Взаємозв'язок комунікативних навичок та лідерства»
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент _2_ курсу, групи

ДПс-24мг

спеціальності : 053 Психологія

(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

_____/Альона ДЕМ'ЯНЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____/Дмитро ПРИХОДЬКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____/Генадій ЗЕЛЕНІН
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о. завідувачка кафедри _____/Наталія КУЧЕРЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/Галина ЮДІНА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/Маргарита МИХАЛЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра Практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Практична психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри
Н.С.КУЧЕРЕНКО
(підпис)

«__» _____ 2025р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Демяненко Альона Олексіївна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема «Взаємозв'язок комунікативних навичок та лідерства»

керівник роботи Приходько Д.П., к.психол.н., доцент,

затверджені наказом по університету №4801-5/3664 від 06.10.2025

2. Строк подання студентом роботи 28.11.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

- 1) Провести теоретичний аналіз.
- 2) Провести емпіричний аналіз.
- 3) Провести кореляційний аналіз.
- 4) Сформулювати психокорекційну програму та надати рекомендації.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Робота з літературними джерелами, складання бібліографії з теми, написання теоретичної частини роботи.
2	Підбір психодіагностичних методик та проведення дослідження.
3	Математико-статистична обробка даних дослідження. Опис експериментальних даних дослідження.
4	Оформлення висновків та рекомендацій.
5	Підготовка та подання дипломної роботи до захисту (здача дипломної роботи керівникові на перевірку; виправлення зроблених зауважень; здача остаточного варіанта дипломної роботи; отримання відгуку та рецензії; підготовка виступу).

5.Дата видачі завдання _____**07.10.2025**_____

Студент

(підпис)

А.О.Демянеко
(ініціали, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

Д.П.Приходько
(ініціали, прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 73 сторінок, 1 рисунок 5 таблиць, 25 використаних літературних джерел.

Результати такого дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності професійного розвитку керівників, розробки тренінгів з комунікації та програм розвитку лідерського потенціалу у різних сферах діяльності.

Об'єкт дослідження — комунікативні навички особистості.

Предмет дослідження — взаємозв'язок комунікативних навичок із проявами лідерства у професійній діяльності та соціальних взаємодіях.

Метою даної роботи є виявлення особливостей взаємозв'язку між рівнем розвитку комунікативних навичок і лідерськими якостями особистості, а також розробка рекомендацій щодо їх ефективного поєднання для підвищення результативності лідерської діяльності.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

1. Проаналізувати наукові підходи до вивчення комунікативних навичок та лідерства.
2. Визначити психологічні чинники, що впливають на розвиток комунікації та лідерських якостей.
3. Провести емпіричне дослідження рівня розвитку комунікативних навичок і лідерських якостей у вибірці респондентів.
4. Проаналізувати отримані результати та виявити статистично значущі кореляції між комунікативними навичками і лідерством.
5. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності як засобу підвищення лідерського потенціалу.

Практична значимість полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки тренінгів та програм розвитку лідерського потенціалу, підвищення ефективності роботи команд і управлінських структур.

Ключові слова: спілкування, лідерство, підлітки.

ABSTRACT

Thesis contains: 72 pages, 1 figures, 5 tables, 25 used literature sources.

The results of this study can be used to improve the effectiveness of professional development for managers, develop communication training courses, and leadership development programs in various fields of activity.

The object of the study is personal communication skills.

The subject of the study is the relationship between communication skills and leadership manifestations in professional activities and social interactions.

The purpose of this work is to identify the characteristics of the relationship between the level of development of communication skills and leadership qualities of an individual, as well as to develop recommendations for their effective combination to improve the effectiveness of leadership activities.

To achieve this goal, the following tasks were set in the work:

1. Analyze scientific approaches to the study of communication skills and leadership.
2. Identify psychological factors that influence the development of communication and leadership qualities.
3. Conduct an empirical study of the level of development of communication skills and leadership qualities in a sample of respondents.
4. Analyze the results and identify statistically significant correlations between communication skills and leadership.
5. Develop practical recommendations for the development of communication skills as a means of increasing leadership potential.

The practical significance lies in the possibility of applying the results obtained to develop training courses and programs for leadership development, increasing the effectiveness of teams and management structures.

Keywords: communication, leader

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ	10
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК І ЛІДЕРСТВА.....	
1.1. Психологічна сутність і структура комунікативних навичок.....	10
1.2. Теоретичні підходи до вивчення феномену лідерства в психології.....	14
1.3. Комунікативна компетентність як ключовий чинник ефективного	21
лідерства.....	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	25
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО	
ДОСЛІДЖЕННЯ.....	27
2.1. Організація та методи дослідження.....	27
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	28
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	43
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ	45
КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ	
ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ.....	
3.1. Психологічні рекомендації.....	45
3.2. Програма тренінгу.....	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

У сучасному світі, який характеризується високою динамічністю, глобалізацією та постійними змінами в соціально-професійній сфері, вміння ефективно спілкуватися стало однією з ключових компетенцій для особистісного та професійного розвитку. Комунікативні навички визначають здатність людини встановлювати взаєморозуміння, досягати домовленостей, уникати конфліктів і позитивно впливати на оточення.

Особливо важливою комунікація є для лідерів, чиї результати залежать від взаємодії з командою, прийняття управлінських рішень та мотивації підлеглих. Від рівня розвитку комунікативних навичок залежить здатність керівника ефективно передавати ідеї, координувати діяльність групи, формувати корпоративну культуру та підтримувати психологічний комфорт у колективі.

Сучасні психологічні дослідження підтверджують тісний зв'язок між рівнем комунікативної компетентності та проявами лідерства. Лідери з високим рівнем комунікативних навичок демонструють кращу здатність до переконання, ведення переговорів, налагодження міжособистісних контактів і вирішення конфліктів. Крім того, вони легше адаптуються до змін, що особливо актуально в умовах сучасного ринку праці та організаційного середовища.

Таким чином, дослідження взаємозв'язку комунікативних навичок і лідерських якостей є не лише теоретично значущим для розвитку психології лідерства та комунікацій, а й має практичну цінність. Результати такого дослідження можуть бути використані для підвищення ефективності професійного розвитку керівників, розробки тренінгів з комунікації та програм розвитку лідерського потенціалу у різних сферах діяльності.

Об'єкт дослідження — комунікативні навички особистості.

Предмет дослідження — взаємозв'язок комунікативних навичок із проявами лідерства у професійній діяльності та соціальних взаємодіях.

Метою даної роботи є виявлення особливостей взаємозв'язку між рівнем розвитку комунікативних навичок і лідерськими якостями особистості, а також розробка рекомендацій щодо їх ефективного поєднання для підвищення результативності лідерської діяльності.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

6. Проаналізувати наукові підходи до вивчення комунікативних навичок та лідерства.
7. Визначити психологічні чинники, що впливають на розвиток комунікації та лідерських якостей.
8. Провести емпіричне дослідження рівня розвитку комунікативних навичок і лідерських якостей у вибірці респондентів.
9. Проаналізувати отримані результати та виявити статистично значущі кореляції між комунікативними навичками і лідерством.
10. Розробити практичні рекомендації щодо розвитку комунікативної компетентності як засобу підвищення лідерського потенціалу.

Гіпотеза дослідження: Передбачається, що високий рівень розвитку комунікативних навичок у особистості сприяє формуванню ефективного лідерства та позитивно впливає на здатність керувати командою, мотивувати її та досягати поставлених цілей.

Методи дослідження:

1. Методика «Діагностика комунікативних навичок» (В. Бойко)
2. Опитувальник лідерських якостей (адаптація за Ф. Фідлером або Кеттеллом)
3. Тест на міжособистісну комунікативну ефективність

База дослідження: Приватний ліцей «Харківський колегіум» Харківський області

Характеристика вибірки: учні віком від 15 до 16 років.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі взаємозв'язку комунікативних навичок і лідерських якостей у сучасних умовах, з використанням

сучасних психологічних методик. Практична значимість полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки тренінгів та програм розвитку лідерського потенціалу, підвищення ефективності роботи команд і управлінських структур.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК І ЛІДЕРСТВА

1.1. Психологічна сутність і структура комунікативних навичок

Комунікативні навички — це сукупність психічних процесів, властивостей і здібностей людини, які забезпечують ефективну міжособистісну взаємодію, передачу та сприйняття інформації, досягнення взаєморозуміння і вирішення конфліктних ситуацій. Вони виступають не лише як інструмент передачі знань та інформації, а й як засіб формування соціальних зв'язків, підтримки взаємодії в колективі та управління міжособистісними процесами.

У психології комунікативні навички розглядаються як прояв соціальної компетентності особистості, яка є важливою складовою соціальної адаптації. Соціальна компетентність включає в себе здатність людини адекватно реагувати на поведінку інших, будувати довготривалі взаємини та ефективно вирішувати конфлікти, а також брати на себе відповідальність за результат спільної діяльності.

Вербальні здібності — це здатність правильно і чітко висловлювати думки, підбирати слова та фрази відповідно до контексту спілкування і рівня підготовки співрозмовника, а також структуровано подавати інформацію, щоб вона була зрозуміла і сприймалася без спотворень. Вербальні навички включають здатність аргументувати свою позицію, вести переговори, пояснювати складні поняття доступною мовою та переконувати інших у правильності своєї точки зору.

Невербальні засоби комунікації включають жести, міміку, інтонацію, позу, рухи очей і загальну поведінку тіла, які значно впливають на сприйняття інформації співрозмовником. Дослідження показують, що понад 60% ефективності спілкування визначається саме невербальними сигналами. Вміння контролювати та правильно використовувати невербальні засоби допомагає уникати

непорозумінь, передавати емоційний стан і підкреслювати зміст сказаного.

Емпатія та соціальна чутливість — це здатність розуміти емоційний стан, потреби та наміри інших людей, передбачати їх реакції та адекватно реагувати на них. Емпатія дозволяє встановлювати довірливі стосунки, підтримувати командну взаємодію і формувати позитивний психологічний клімат у групі. Вона виступає ключовим чинником успішного лідерства, оскільки дозволяє керівникові відчувати потреби підлеглих і адаптувати стиль управління відповідно до конкретної ситуації.

Навички активного слухання — це вміння не лише сприймати інформацію, а й демонструвати співрозмовнику, що його розуміють, через уточнювальні питання, парафразування сказаного або невербальні реакції (кивання головою, вираз обличчя). Активне слухання допомагає уникати непорозумінь, покращує якість обміну інформацією і сприяє формуванню ефективних міжособистісних контактів.

Здатність до адаптації комунікаційного стилю передбачає вибір оптимального способу спілкування залежно від контексту, соціальної ролі співрозмовника та цілей взаємодії. Ця здатність особливо важлива в багатофункціональних командах та організаційних структурах, де необхідно враховувати різний рівень компетентності учасників, культурні особливості та специфіку професійного середовища.

Управління конфліктами та переговорні навички — це здатність конструктивно вирішувати суперечності, знаходити компроміси і підтримувати позитивні стосунки в групі. Ефективна комунікація в умовах конфлікту передбачає контроль емоцій, аргументовану подачу власної позиції, а також врахування інтересів усіх учасників взаємодії.

Комунікативні навички формуються під впливом як індивідуальних психологічних особливостей особистості — темпераменту, характеру, рівня саморегуляції, так і соціального середовища, освіти та досвіду міжособистісної взаємодії. Їхній рівень визначає ефективність професійної діяльності, здатність до

командної роботи, лідерські потенціали та успішність соціальної адаптації в різних сферах життя. Особливо вони важливі для осіб, що займають керівні посади, або тих, хто працює у професіях, де ефективна комунікація є ключовим чинником успіху.

У сучасній психології комунікативні навички розглядаються як багатокомпонентна система, що включає когнітивні, емоційно-мотиваційні, поведінкові та соціально-рефлексивні аспекти. Кожен із цих компонентів виконує важливу функцію в процесі ефективної міжособистісної взаємодії та формує загальний рівень комунікативної компетентності особистості.

1. Когнітивний компонент

Цей компонент охоплює знання і розуміння правил та норм спілкування, а також здатність аналізувати поведінку співрозмовника. До його складових належать:

- знання соціальних норм і правил взаємодії в різних ситуаціях;
- розуміння контексту спілкування і можливих наслідків власних дій;
- аналітичні здібності щодо оцінки поведінки та намірів інших людей.

Когнітивний компонент забезпечує основу для планування та прогнозування комунікативної поведінки і дозволяє особистості вибирати адекватні стратегії взаємодії з іншими.

2. Емоційно-мотиваційний компонент

Цей компонент відображає внутрішню готовність і мотивацію особистості до спілкування. Основні складові:

- інтерес до взаємодії з іншими людьми;
- емоційна відкритість і стабільність у контактах;
- мотивація до встановлення ефективного контакту та підтримки взаєморозуміння.

Емоційно-мотиваційний компонент визначає якість міжособистісного спілкування, сприяє формуванню довіри, емоційного комфорту та активній участі у групових

процесах.

3. Поведенський (практичний) компонент

Цей компонент відповідає за реалізацію комунікативних знань і мотивації на практиці. До нього належать:

- здатність правильно застосовувати вербальні та невербальні засоби комунікації;
- активне слухання та адекватне реагування на висловлювання співрозмовника;
- контроль поведінки у стресових і конфліктних ситуаціях.

Поведенський компонент формує реальні прояви комунікативної компетентності та безпосередньо впливає на результативність спілкування.

4. Соціально-рефлексивний компонент

Цей компонент пов'язаний із самостереженням та самооцінкою власної комунікативної діяльності. Його складові:

- здатність оцінювати ефективність власної комунікативної поведінки;
- коригування стилю спілкування залежно від реакцій співрозмовника;
- розвиток навичок саморегуляції та самопізнання у взаємодії з іншими.

Соціально-рефлексивний компонент забезпечує постійне вдосконалення комунікативних навичок, підвищує адаптивність поведінки та сприяє професійному і соціальному розвитку особистості.

Таким чином, структура комунікативних навичок є багатокomпонентною системою, де когнітивні, емоційні, поведінкові та рефлексивні аспекти взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Їхня ефективна інтеграція забезпечує високий рівень комунікативної компетентності, що є важливою передумовою успішного лідерства та соціальної адаптації.

1.2. Теоретичні підходи до вивчення феномену лідерства в психології

Лідерство є однією з ключових складових соціальної взаємодії та організаційної поведінки, оскільки визначає ефективність управління групою, прийняття рішень і досягнення спільних цілей. У психології лідерство розглядається як комплексна психологічна характеристика особистості, яка поєднує індивідуальні риси, комунікативні навички, мотивацію та соціальні впливи.

Сучасні підходи до вивчення лідерства можна поділити на кілька основних напрямів:

1. Рейсинговий (трейтовий) підхід

Трейтовий підхід до вивчення лідерства концентрується на аналізі стабільних особистісних рис, що визначають потенціал людини до ефективного керівництва. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що лідерські якості закладені в індивідуальних психологічних характеристиках особистості, тобто лідерами переважно «народжуються», а не «стають» в результаті досвіду чи навчання.

Класичні дослідження, проведені в рамках цього напрямку, зокрема Р. Стогдом і Е. Мартіном, виділяли ряд ключових рис, притаманних ефективним лідерам:

- Впевненість у собі — здатність приймати рішення і нести за них відповідальність навіть у складних умовах;
- Високий рівень інтелекту — здатність до аналітичного мислення, швидкого оброблення інформації та планування дій;
- Соціальна активність — готовність до взаємодії з іншими, ініціатива у спілкуванні та побудові контактів;
- Ініціативність — прагнення брати на себе лідерські функції та пропонувати нові рішення;

- Цілеспрямованість — послідовність у досягненні поставлених цілей, здатність концентруватися на результаті;
- Емоційна стійкість — здатність контролювати свої емоції, зберігати спокій у стресових або конфліктних ситуаціях.

Трейтовий підхід дозволяє психологам визначати потенційних лідерів на основі особистісних характеристик, прогнозувати їх поведінку в керівних ролях та оцінювати ймовірність успішності у командній діяльності. Наприклад, особа з високим рівнем впевненості у собі і емоційної стабільності легше долає опір колективу, приймає складні рішення і формує авторитет у групі.

Водночас критики цього підходу відзначають його обмеженість. Він не враховує, що прояв лідерських здібностей залежить від соціального та організаційного контексту, характеру групи, конкретної ситуації і взаємодії з іншими людьми. Іншими словами, людина може мати високий потенціал лідера, проте через непридатні умови або недостатній досвід не реалізувати його повною мірою. Тому сучасні дослідження лідерства намагаються поєднувати трейтовий підхід із поведінковими та ситуаційними моделями, що дозволяє більш комплексно оцінювати лідерський потенціал.

Застосування цього підходу у практичній психології включає:

- оцінку персоналу на керівні позиції;
- розробку програм розвитку особистісних якостей лідера;
- визначення сильних та слабких сторін потенційних керівників для ефективного розподілу ролей у команді.

Таким чином, рейсинговий (трейтовий) підхід надає базу для розуміння внутрішніх особистісних передумов лідерства, але потребує доповнення іншими підходами для повного аналізу ефективності управлінської діяльності.

2. Поведінковий підхід

Поведінковий підхід до вивчення лідерства зосереджується не на внутрішніх рисах особистості, а на конкретних діях і поведінкових проявах лідера у взаємодії

з групою. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що ефективне лідерство можна оцінювати та формувати через спостереження за поведінкою керівника, а також визначати оптимальні стратегії управління залежно від конкретних умов.

Класичні дослідження поведінкових стилів лідерства провів Курт Левін, який виокремив три основні типи поведінки керівника:

1. Авторитарний стиль Лідер приймає рішення самостійно, суворо контролює підлеглих і очікує беззаперечного виконання наказів. Переваги цього стилю проявляються в чіткій організації роботи та швидкому прийнятті рішень у кризових або високостресових ситуаціях. Однак авторитарне лідерство може знижувати мотивацію підлеглих, обмежувати ініціативу і формувати відчуття страху або пасивності серед членів команди.
2. Демократичний стиль Керівник залучає команду до процесу прийняття рішень, стимулює обговорення, враховує думку кожного та заохочує активну участь підлеглих. Демократичний стиль сприяє формуванню довіри, високої мотивації та професійного розвитку співробітників. Він особливо ефективний у групах із високим рівнем компетентності та ініціативності, де важливе спільне обговорення стратегій і рішень.
3. Ліберальний стиль Лідер надає максимальну свободу підлеглим, обмежуючись мінімальним контролем. Цей стиль дозволяє членам команди самостійно приймати рішення та проявляти ініціативу. Проте надмірна свобода може призводити до хаосу в організації, відсутності координації та зниження ефективності командної роботи, якщо підлеглі недостатньо дисципліновані або не мають необхідних навичок.

Поведінковий підхід дозволяє визначати ефективність лідерства через систематичне спостереження за діями керівника, аналіз його комунікаційної поведінки, способів мотивації підлеглих і управління конфліктами. Він також дає змогу виявити оптимальні стратегії управління для різних типів команд, завдань та організаційних контекстів.

Сучасні дослідження показують, що найефективніші лідери здатні поєднувати елементи різних стилів, адаптуючи поведінку до потреб групи та конкретної ситуації. Таке поєднання дозволяє максимально використовувати сильні сторони підлеглих, підтримувати високий рівень мотивації та досягати оптимальних результатів у роботі колективу.

3. Ситуаційний (контингентний) підхід

Ситуаційний підхід до вивчення лідерства ґрунтується на ідеї, що ефективність керівника визначається не лише його внутрішніми особистісними рисами, а й конкретними умовами та контекстом взаємодії. На відміну від трейтового підходу, який акцентує увагу на стабільних характеристиках особистості, та поведінкового, що аналізує дії лідера, ситуаційний підхід підкреслює взаємозв'язок між поведінкою керівника і зовнішніми факторами.

Класичною моделлю цього напрямку є теорія Фреда Фідлера, яка передбачає, що ефективний стиль керівництва має відповідати трьом основним чинникам:

1. Характер відносин у групі — рівень довіри, підтримки та взаєморозуміння між лідером і підлеглими;
2. Структурованість завдань — наскільки чітко визначені цілі, алгоритми дій та очікувані результати;
3. Ступінь контролю та впливу на ситуацію — здатність лідера впливати на події, розподіляти ресурси та приймати рішення.

Згідно з цією теорією, лідер, який ефективно працює в одній ситуації, може виявитися неефективним у іншій без відповідної адаптації стилю керівництва. Наприклад, керівник із демократичним стилем буде успішним у команді, де підлеглі компетентні та мотивовані, проте той самий стиль може призвести до хаосу та зниження результативності у групі з низьким рівнем дисципліни та структурованості завдань.

Ситуаційний підхід підкреслює важливість гнучкості лідера та здатності

оцінювати умови і адаптувати власну поведінку відповідно до контексту. Він враховує не тільки характеристики керівника, а й особливості команди, тип завдань, організаційну культуру та зовнішнє середовище. Такий підхід дозволяє більш точно прогнозувати ефективність лідера та розробляти стратегії управління, що відповідають конкретним умовам.

Сучасні дослідження ситуаційного лідерства підтверджують, що найбільш ефективні керівники здатні комбінувати різні стилі управління та адаптуватися до змін у групі чи організації, що забезпечує високий рівень продуктивності, командної взаємодії та досягнення стратегічних цілей.

4. Підхід, орієнтований на трансформаційне лідерство

Трансформаційне лідерство є одним із сучасних підходів до вивчення лідерства в психології організацій і соціальних груп. На відміну від традиційних моделей, які акцентують увагу на особистісних рисах лідера або його поведінкових стилях, трансформаційне лідерство зосереджується на процесі мотивації, натхнення та розвитку підлеглих.

Основна ідея цього підходу полягає в тому, що лідер не просто координує діяльність команди та розподіляє завдання, а створює спільне бачення, надихає співробітників на досягнення високих результатів та стимулює їхній професійний і особистісний розвиток. Трансформаційний лідер здатний впливати на цінності, переконання і поведінку членів команди через приклад, підтримку та ефективну комунікацію.

Сучасні дослідження виділяють кілька ключових складових трансформаційного лідерства:

1. Ідеалізований вплив — лідер демонструє етичні принципи, відповідальність і відданість спільній меті, що формує авторитет і довіру серед підлеглих;
2. Натхнення та мотивація — керівник здатний мотивувати команду через постановку амбітних цілей, заохочення досягнень та формування спільного бачення майбутнього;

3. Інтелектуальна стимуляція — лідер заохочує інновації, критичне мислення та творчий підхід до вирішення завдань;
4. Індивідуалізована увага — лідер враховує потреби, здібності та потенціал кожного члена команди, підтримує розвиток сильних сторін та надає підтримку у подоланні труднощів.

Цей підхід особливо цінний у сучасних умовах динамічних змін, коли від лідера очікують не лише управління ресурсами та процесами, а й створення мотиваційного середовища, розвиток компетентностей команди та підтримку професійного зростання співробітників. Трансформаційне лідерство сприяє підвищенню ефективності командної роботи, зміцненню лояльності та залученості працівників, а також формуванню інноваційної організаційної культури.

Застосування цього підходу в практиці передбачає розвиток у керівника комунікативних навичок, емоційної компетентності, стратегічного мислення та здатності надихати інших, що робить його безпосередньо пов'язаним із формуванням лідерського потенціалу через розвиток комунікаційної компетентності.

5. Соціально-психологічний підхід

Соціально-психологічний підхід розглядає лідерство як динамічний процес взаємодії між керівником та групою, де успішність лідера визначається його здатністю впливати на поведінку, мотивацію та взаємозв'язки в колективі. У цьому підході лідер сприймається не лише як носій певних рис чи стилю управління, а як активний учасник групової динаміки, який формує атмосферу співпраці, підтримки та ефективного обміну інформацією.

Основна увага соціально-психологічного підходу приділяється таким аспектам:

1. Міжособистісні відносини — лідер виступає як координатор і модератор групової взаємодії, формує довіру, підтримує позитивні емоційні зв'язки та забезпечує соціальну згуртованість команди.

2. Комунікація — ефективний лідер вміє налагоджувати відкритий та конструктивний обмін інформацією, забезпечувати розуміння цілей і завдань, мотивувати підлеглих через вербальні і невербальні засоби.
3. Мотивація і стимулювання — лідер здатний впливати на внутрішню мотивацію членів групи, підвищувати залученість у виконання завдань та сприяти розвитку професійних і особистісних якостей підлеглих.
4. Емпатія і кооперація — здатність розуміти потреби, емоції та переконання інших людей, підтримувати командний дух та сприяти ефективному співробітництву.
5. Конструктивне вирішення конфліктів — лідер виступає посередником у суперечках, допомагає знаходити компромісні рішення та підтримувати стабільну психологічну атмосферу у групі.

Соціально-психологічний підхід підкреслює, що лідерство не існує ізольовано від колективу; воно формується і проявляється через взаємодію з членами групи, їхні очікування, цінності та комунікативні зв'язки. У цьому контексті розвиток комунікативних навичок, емоційної компетентності та соціальної чутливості стає ключовим чинником ефективного лідерства.

Застосування соціально-психологічного підходу дозволяє лідерам:

- формувати високоефективні команди;
- підвищувати рівень співпраці та взаємодопомоги у колективі;
- підтримувати позитивний морально-психологічний клімат;
- забезпечувати адаптацію команди до змін у соціальному або організаційному середовищі.

Таким чином, соціально-психологічний підхід демонструє, що ефективне лідерство є результатом поєднання особистісних якостей керівника і здатності налагоджувати гармонійні міжособистісні відносини, де комунікація, емпатія та кооперація стають вирішальними чинниками успіху.

Таким чином, сучасна психологія підкреслює комплексний і багатовимірний

характер лідерства, який поєднує в собі особистісні риси, поведінкові стратегії, ситуаційні чинники та рівень комунікативної компетентності керівника. Дослідження показують, що ефективне лідерство не зводиться лише до наявності певних рис чи знань — воно передбачає здатність адаптувати свій стиль управління до конкретних умов, особливостей команди та завдань, що стоять перед групою.

Важливим аспектом є також мотивація підлеглих, розвиток їхніх професійних і особистісних компетентностей, формування довіри та підтримка позитивної соціальної атмосфери в колективі. Лідер, який володіє високим рівнем комунікативних навичок, здатний ефективно передавати інформацію, враховувати потреби і емоційний стан співробітників, керувати конфліктами та сприяти конструктивній взаємодії.

Таким чином, поєднання особистісних характеристик, поведінкових стратегій і комунікативної компетентності створює основу для успішного лідерства, а також визначає потенціал керівника до формування продуктивної командної роботи та досягнення стратегічних цілей. Саме ці положення становлять наукову основу для подальшого дослідження взаємозв'язку комунікативних навичок і проявів лідерства в різних організаційних та соціальних контекстах.

1.3. Комунікативна компетентність як ключовий чинник ефективного лідерства

Комунікативна компетентність є однією з найважливіших складових ефективного лідерства, оскільки вона визначає здатність керівника встановлювати контакт із підлеглими, досягати взаєморозуміння, мотивувати команду та керувати груповими процесами. У сучасній психології лідерство розглядається не лише як прояв індивідуальних рис чи поведінкових стратегій, а як динамічна взаємодія

лідера та групи, де ефективна комунікація виступає ключовим механізмом впливу.

Комунікативна компетентність лідера включає низку взаємопов'язаних компонентів, які забезпечують ефективність взаємодії з командою, формування довіри та підтримку продуктивної групової роботи.

1. Вербальна компетентність

Вербальна компетентність передбачає здатність лідера чітко і зрозуміло формулювати завдання, пояснювати цілі та очікувані результати, мотивувати підлеглих та надавати конструктивний зворотний зв'язок. Ефективна вербальна комунікація дозволяє уникати непорозумінь, зменшувати ризик конфліктів і забезпечує узгодженість дій у команді. Крім того, добре розвинена вербальна компетентність допомагає лідеру впливати на моральний стан групи, підтримувати позитивну атмосферу та формувати високий рівень залученості співробітників у робочий процес.

2. Невербальна компетентність

Невербальна комунікація включає жести, міміку, інтонацію, позу та загальну поведінку керівника. Вона визначає, як члени команди сприймають авторитет і емоційний стан лідера. Уміння керувати власними невербальними проявами дозволяє підтримувати баланс між формальністю та емпатією, створювати атмосферу довіри та підтримувати мотивацію підлеглих. Наприклад, позитивна міміка, відкриті жести та спокійна інтонація можуть зменшувати напруження у стресових ситуаціях та сприяти конструктивному вирішенню конфліктів.

3. Емпатія та соціальна чутливість

Емпатія передбачає здатність лідера розуміти емоції, потреби та мотиви підлеглих. Соціальна чутливість допомагає адаптувати стиль управління до конкретної ситуації, індивідуальних особливостей членів команди та характеру виконуваних завдань. Емпатійна взаємодія сприяє формуванню довіри, залученості та високої ефективності командної роботи. Лідер, який проявляє емпатію, може вчасно помічати проблеми, підтримувати співробітників у складних

ситуаціях і мотивувати їх до досягнення спільних цілей.

4. Навички активного слухання

Активне слухання є критично важливим для лідера, оскільки дозволяє не лише передавати інформацію, а й ефективно її сприймати. Це включає ставлення уточнювальних питань, демонстрацію уваги та розуміння, а також перевірку правильності інтерпретації отриманої інформації. Активне слухання допомагає своєчасно виявляти проблеми, запобігати конфліктам, оптимізувати робочі процеси та підвищувати продуктивність колективу.

5. Адаптивність комунікації

Адаптивність передбачає здатність лідера коригувати свій стиль комунікації залежно від конкретної ситуації, соціальних характеристик групи та індивідуальних особливостей підлеглих. Така гнучкість дозволяє підтримувати оптимальний рівень контролю, ефективно мотивувати команду та забезпечувати продуктивну взаємодію в різних контекстах діяльності. Адаптивний лідер здатний змінювати інтонацію, обсяг інформації, форму постановки завдань та рівень делегування відповідальності залежно від потреб конкретної ситуації.

Комунікативна компетентність є ключовим чинником реалізації будь-якого стилю лідерства, оскільки від рівня володіння комунікаційними навичками залежить ефективність взаємодії керівника з командою, мотивація підлеглих та досягнення стратегічних цілей організації. Для демократичного стилю лідерства особливо важливо вміти вести відкритий діалог, стимулювати обговорення та застосовувати навички активного слухання, що дозволяє враховувати думку кожного члена команди і формувати колективне рішення.

У випадку авторитарного стилю комунікативна компетентність проявляється у здатності чітко і зрозуміло формулювати завдання, контролювати їх виконання та забезпечувати ефективне дотримання правил і процедур. Для трансформаційного лідерства критично важливою є здатність надихати підлеглих, мотивувати їх до розвитку і досягнення високих результатів, створювати спільне бачення та

підтримувати інноваційний потенціал команди. У контексті соціально-психологічного підходу лідер повинен ефективно налагоджувати міжособистісні відносини, керувати конфліктами, враховувати емоційні та соціальні потреби членів групи і формувати позитивну групову динаміку.

Таким чином, комунікативна компетентність виступає універсальним інструментом ефективного лідерства, що забезпечує реалізацію стратегічних цілей, формує згуртовану команду та підтримує продуктивну соціальну атмосферу в організації. Навіть висококваліфікований керівник без розвитку комунікативних навичок ризикує не реалізувати свій потенціал, не забезпечити належний рівень мотивації та ефективності команди, а отже — не досягти бажаних результатів у професійній діяльності.

Сучасні дослідження свідчать, що комунікативна компетентність лідера не лише визначає ефективність управлінської діяльності, але й впливає на формування корпоративної культури, професійний розвиток співробітників та рівень їхньої залученості. Керівник із високим рівнем комунікаційних навичок здатний створити атмосферу довіри та відкритості, що сприяє конструктивному обговоренню проблем, швидкому прийняттю рішень і успішному подоланню кризових ситуацій.

Крім того, ефективна комунікація лідера безпосередньо впливає на психологічний клімат у колективі. Позитивна груповая динаміка, взаємоповага та підтримка ініціативи підлеглих формуються саме через вміння керівника слухати, враховувати думку кожного і делікатно коригувати конфліктні ситуації. Такий підхід не лише підвищує продуктивність команди, а й сприяє розвитку творчого потенціалу та професійних компетенцій її членів.

Особливу увагу варто приділити взаємозв'язку комунікативних навичок і ситуаційного лідерства. Лідер, який вміє адаптувати стиль комунікації залежно від конкретного контексту, завдань і особливостей команди, демонструє найбільшу ефективність у різноманітних робочих умовах. Це підкреслює значущість розвитку

навичок вербальної та невербальної комунікації, емпатії, активного слухання та здатності до гнучкого коригування поведінки під час навчання, управління проектами або в кризових ситуаціях.

Враховуючи викладене, стає очевидним, що комунікативна компетентність є ключовим фактором, який об'єднує теоретичні підходи до лідерства та забезпечує їхню практичну реалізацію. Саме тому подальше дослідження спрямоване на виявлення взаємозв'язку між рівнем розвитку комунікативних навичок і проявами лідерства у конкретних організаційних та соціальних контекстах.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Лідерство є комплексним психологічним феноменом, що включає особистісні риси, поведінкові стратегії, ситуаційні чинники та рівень комунікативної компетентності. Розгляд лідерства з урахуванням цих складових дозволяє більш глибоко зрозуміти механізми впливу керівника на команду та ефективність колективної діяльності.

Теоретичні підходи до лідерства — трейтовий, поведінковий, ситуаційний, трансформаційний та соціально-психологічний — демонструють різні аспекти прояву лідерства. Кожен підхід підкреслює значущість певних характеристик, проте лише комплексне поєднання цих аспектів забезпечує повне розуміння ефективного лідерства.

Комунікативна компетентність виступає ключовим чинником ефективного лідерства, оскільки вона забезпечує взаємодію керівника з командою, підтримку мотивації, координацію діяльності та створення позитивного соціального клімату. Без розвитку вербальних, невербальних навичок, емпатії, активного слухання та адаптивності комунікації навіть висококваліфікований лідер ризикує не реалізувати свій потенціал.

Різні стилі лідерства реалізуються через комунікативну компетентність:

демократичний стиль потребує відкритого обговорення та активного слухання, авторитарний — чіткого донесення вимог і контролю виконання, трансформаційний — здатності надихати та мотивувати команду, а соціально-психологічний — ефективного управління міжособистісними відносинами та конфліктами.

Взаємозв'язок комунікативних навичок і проявів лідерства створює основу для практичного дослідження, спрямованого на виявлення залежності ефективності керівництва від рівня розвитку комунікативної компетентності. Саме ця залежність визначає можливості лідера щодо формування командної згуртованості, продуктивності та психологічного комфорту в колективі.

Сучасна психологія підкреслює значущість комплексного підходу до розвитку лідерських якостей, де формування комунікативних навичок виступає не лише як інструмент управління, а й як засіб розвитку професійного потенціалу та соціальної компетентності керівника.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація та методи дослідження

Для комплексного дослідження взаємозв'язку комунікативних навичок та проявів лідерства використовуються методики, що дозволяють оцінити як особистісні та поведінкові характеристики керівника, так і рівень розвитку його комунікативної компетентності. Однією з найбільш відомих методик у цьому напрямі є «Діагностика комунікативних навичок» В. Бойко, яка дозволяє оцінити рівень розвитку вербальних і невербальних компонентів комунікації, здатність до активного слухання, емпатії та адаптації у різних соціальних ситуаціях. Методика передбачає виконання досліджуваними серії тестових завдань і ситуативних вправ, що моделюють реальні комунікативні ситуації. Під час виконання завдань оцінюється уміння співрозмовника чітко і логічно формулювати думки, правильно підбирати слова відповідно до контексту, проявляти емоційну чутливість та підтримувати ефективний зворотний зв'язок. Результати методики дозволяють не лише визначити рівень комунікативної компетентності, а й виявити сильні та слабкі сторони досліджуваного, що є важливим для подальшого професійного розвитку та підвищення ефективності міжособистісної взаємодії.

Ще однією важливою методикою є опитувальник лідерських якостей, адаптований за моделями Ф. Фідлера або Р. Кеттела. Цей інструмент дозволяє визначити домінуючий стиль лідерства, рівень організаційних і управлінських здібностей, а також здатність впливати на підлеглих і координувати їхню діяльність. Опитувальник включає запитання про поведінку керівника у різних ситуаціях, оцінку його прийняття рішень, рівень контролю над групою та взаємодії з підлеглими, а також шкали самооцінки, що дозволяють вивчити суб'єктивне сприйняття власних лідерських здібностей. Використання цієї методики дозволяє

виявити, наскільки конкретний лідер здатний ефективно застосовувати ті чи інші стилі керівництва в різних контекстах, та дає змогу аналізувати відповідність особистісних характеристик керівника вимогам сучасної організаційної діяльності.

Для оцінки міжособистісної взаємодії та ефективності комунікації використовується також тест на міжособистісну комунікативну ефективність, який спрямований на виявлення здатності особистості налагоджувати ефективні контакти з іншими людьми у соціальній і професійній сфері. Методика включає завдання, що імітують реальні ситуації спілкування, а також шкали самооцінки, за допомогою яких оцінюються рівень вербальної та невербальної компетентності, адаптивність комунікації, уміння підтримувати діалог, управляти конфліктами та мотивувати співрозмовника. Тест дозволяє комплексно оцінити міжособистісні комунікативні навички та визначити їхній вплив на ефективність групової роботи, взаємодію з колегами і прояви лідерства.

Таким чином, поєднання методики «Діагностика комунікативних навичок» В. Бойко, опитувальника лідерських якостей та тесту на міжособистісну комунікативну ефективність дозволяє отримати цілісну картину взаємозв'язку між комунікативними навичками і лідерськими проявами. Використання цих методик дає змогу не лише оцінити поточний рівень розвитку ключових компетентностей, але й визначити напрями підвищення ефективності комунікації та лідерських здібностей у конкретних групах. Це особливо важливо для формування рекомендацій щодо професійного розвитку керівників, покращення командної взаємодії та створення сприятливого психологічного клімату у колективах різних організацій.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Дослідження проводилось на базі приватного ліцею «Харківський колегіум» Харківської області серед учнів віком від 15 до 16 років. Загальна кількість

учасників вибірки становила 30 осіб (15 хлопців та 15 дівчат).

Методика В. Бойко дозволяє оцінити комунікативні навички за чотирма основними компонентами: вербальні навички, невербальні засоби комунікації, емпатія та активне слухання, адаптивність комунікації.

Розподіл учнів за загальним рівнем комунікативних навичок

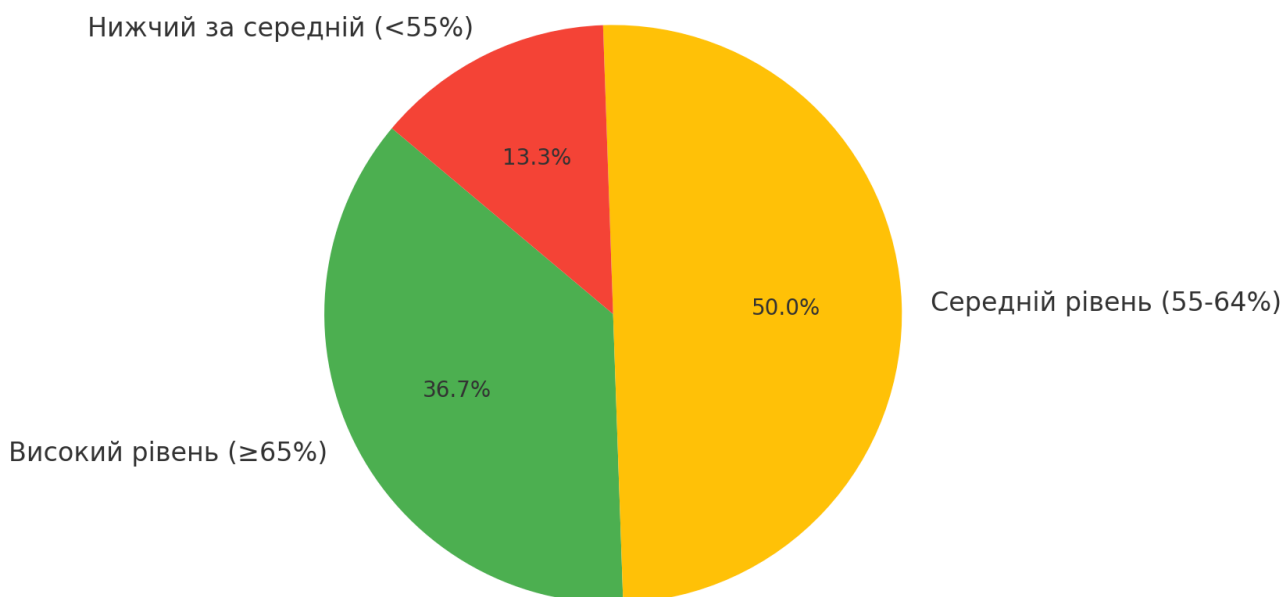

Рис 2.1.-Розподіл учнів за загальним рівнем комунікативних навичок

1. Вербальні навички

- Середній рівень: 64% (середній рівень розвитку)
- Характеристика:
 - 40% учнів продемонстрували високий рівень формулювання думок, логічного структурування інформації та аргументованості висловлювань.
 - 60% учнів потребують подальшого розвитку умінь переконливо висловлювати думку та уникати невизначених чи суперечливих формулювань.

- Інтерпретація: Учні мають базові вербальні уміння, але потребують тренінгів із формування чіткого та переконливого мовлення.

2. Невербальні засоби комунікації

- Середній рівень: 55%
- Характеристика:
 - Більшість учнів (55%) підтримують зоровий контакт та контролюють жести й інтонацію у звичайних ситуаціях.
 - Високий рівень невербальної виразності виявили лише 25% учнів, які здатні передавати емоції та настрій через міміку та жести у складних соціальних умовах.
- Інтерпретація: Учні вміють користуватися базовими невербальними сигналами, але недостатньо розвинена здатність передавати складні емоційні стани.

3. Емпатія та активне слухання

- Середній рівень: 58% (нижній середній рівень)
- Характеристика:
 - Лише 20% учнів активно демонструють вміння розпізнавати емоції співрозмовника та ставити уточнювальні питання.
 - Решта учнів частково здатні до емпатійної взаємодії, але часто ігнорують потреби співрозмовника у стресових або конфліктних ситуаціях.
- Інтерпретація: Емпатія та активне слухання є слабшими компонентами комунікативної компетентності і потребують цілеспрямованої роботи через психологічні тренінги.

4. Адаптивність комунікації

- Середній рівень: 61%
- Характеристика:
 - Близько 60% учнів частково коригують стиль спілкування залежно від

ситуації.

- Лише 15% можуть ефективно змінювати підхід до різних соціальних контекстів з урахуванням особливостей співрозмовників.
- Інтерпретація: Формується початковий рівень адаптивності, але потрібна практика гнучких стратегій взаємодії у різних соціальних групах.

Учні мають сформовані базові вербальні та невербальні навички, але потребують вдосконалення умінь переконливо висловлювати думки та ефективно використовувати невербальні засоби у складних комунікаційних ситуаціях.

Емпатія та активне слухання є слабкими компонентами, що потребує цілеспрямованої роботи через психологічні тренінги та навчальні вправи.

Адаптивність комунікації формується частково; важливо розвивати гнучкі стратегії взаємодії з різними групами та індивідуальними співрозмовниками.

Загальний рівень комунікативних навичок учнів — 62%, що відповідає середньому рівню, свідчить про наявність базових компетенцій та визначає напрямки для подальшого розвитку.

Таблиця 2.1.

Результати за опитувальником лідерських якостей (адаптація за Ф. Фідлером або Кеттеллом)

Компонент лідерства	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Низький рівень (%)	Коментар
Ініціативність	65	35	0	Більшість учнів потребує стимулювання ініціативи
Організаторські здібності	70	30	0	Потрібно вдосконалення планування та делегування

Комунікативні лідерські навички	75	25	0	Розвиток мотивації та впливу через спілкування
Стресостійкість у лідерстві	58	22	20	Слабший компонент, потрібна тренінгова робота
Схильність до домінування	63	30	5	Помірна тенденція до керівництва, потребує підтримки

1. Ініціативність

Ініціативність – це здатність брати на себе відповідальність, пропонувати нові ідеї та активно діяти в групових або індивідуальних завданнях. У нашій вибірці середній рівень розвитку цього компоненту склав 65%, що відповідає середньому рівню.

Характеристика:

- 35% учнів продемонстрували високий рівень ініціативності. Вони активно пропонують ідеї, не чекають інструкцій, проявляють лідерство у групових завданнях і здатні самостійно планувати власну діяльність.
- 65% учнів проявляють помірну ініціативність: вони готові діяти за умов підтримки з боку вчителя або більш активних членів групи, рідко беруть на себе відповідальність за організацію процесу без підказки.

Інтерпретація: Більшість учнів потребує стимулювання та розвитку внутрішньої мотивації для прояву активності у складних ситуаціях, що може бути досягнуто через рольові ігри, командні проекти та тренінги із лідерства.

2. Організаторські здібності

Організаторські здібності оцінюють уміння планувати, координувати діяльність групи та досягати спільних цілей. Середній рівень розвитку у вибірці

склав 60%, що також відповідає середньому рівню.

Характеристика:

- 30% учнів мають високий рівень організаторських навичок. Вони здатні розподіляти завдання між членами групи, контролювати процес виконання та ефективно координувати діяльність у команді.
- 70% учнів демонструють помірний рівень організаційних здібностей. Вони можуть планувати власну роботу, але рідко здатні ефективно управляти груповою діяльністю без підтримки.

Інтерпретація: Для розвитку цього компоненту важливе навчання технікам планування, делегування обов'язків, встановлення чітких цілей та контролю за їх досягненням.

3. Комунікативні лідерські навички

Цей компонент відображає здатність мотивувати групу, впливати на її рішення та ефективно взаємодіяти з учасниками процесу. Середній рівень у вибірці становив 62%, що відповідає середньому рівню.

Характеристика:

- 25% учнів ефективно демонструють комунікативні лідерські навички: вони вміють мотивувати, надавати конструктивний зворотний зв'язок та впливати на прийняття рішень у групі.
- Решта учнів (75%) частково володіють цими навичками. Їм часто потрібна підтримка більш активних членів команди або вказівки від педагога для ефективного впливу на групу.

Інтерпретація: Для покращення комунікативних лідерських навичок рекомендується використовувати вправи на публічні виступи, обговорення групових проектів та рольові ігри, що тренують мотивацію та вплив у команді.

4. Стресостійкість у лідерстві

Стресостійкість оцінює здатність залишатися ефективним у складних або конфліктних ситуаціях. У досліджуваній вибірці цей показник склав 58%, що

відповідає нижньому середньому рівню.

Характеристика:

- 20% учнів здатні зберігати продуктивність та адекватну реакцію у стресових ситуаціях, ефективно розв'язують конфлікти та приймають рішення під тиском.
- 80% учнів демонструють слабший рівень стресостійкості, що проявляється у емоційних реакціях, сумнівах та нестачі впевненості при прийнятті рішень у складних обставинах.

Інтерпретація: Стресостійкість є слабшою складовою лідерства у більшості учнів. Її розвиток потребує спеціальних тренінгів, вправ на управління емоціями, моделювання конфліктних ситуацій та навчання стратегій вирішення проблем.

5. Схильність до домінування

Цей компонент характеризує прагнення керувати, приймати рішення та впливати на інших. Середній рівень склав 63%, що відповідає середньому рівню розвитку.

Характеристика:

- 30% учнів природно проявляють схильність до лідерства, беруть на себе відповідальність та активно впливають на рішення групи.
- Решта учнів (70%) демонструють помірну схильність до домінування: вони частіше діють у колективі, підтримуючи групові рішення, ніж ініціюють власні.

Інтерпретація: Для розвитку цього аспекту лідерства важливо стимулювати активну участь учнів у групових проєктах, тренінгах із прийняття рішень та самостійного управління завданнями.

Підсумковий середній рівень лідерських якостей учнів склав 61–62%, що відповідає середньому рівню. Це свідчить про наявність потенціалу для розвитку лідерських компетенцій, але водночас виділяє напрямки для цілеспрямованої роботи:

1. Стресостійкість – найбільш слабка складова, потребує спеціальної тренінгової роботи.
2. Організаторські та комунікативні навички – середній рівень, потребує розвитку через практичні вправи та рольові ігри.
3. Ініціативність та схильність до домінування – сильніші сторони, на яких можна будувати лідерські програми.

Учні ліцею мають сформовані базові лідерські компетенції, але для досягнення високого рівня лідерства необхідна комплексна робота, що включає розвиток стресостійкості, комунікаційної компетентності та організаторських навичок через тренінги, рольові ігри та групові проекти.

Таблиця 2.2.

Результати тесту на міжособистісну комунікативну ефективність

Компонент комунікативної ефективності	Середній рівень (%)	Високий рівень (%)	Середній рівень (%)	Низький рівень (%)	Коментар
Комунікативна ясність	63	40	60	0	Базові навички є, потреба у структурованому викладі
Емпатійна взаємодія	57	20	50	30	Слабка складова, потрібні тренінги емпатії
Уміння конструктивно вирішувати конфлікти	59	25	55	20	Необхідно тренувати навички компромісу та контролю емоцій

Адаптивність стилю спілкування	61	15	60	25	Потрібно розвивати гнучкість поведінки у різних ситуаціях
Вплив на співрозмовника	60	20	60	20	Розвивати навички аргументації та переконання

1. Комунікативна ясність

Комунікативна ясність оцінює здатність учня до чіткого та зрозумілого висловлення власних думок, логічного структурування інформації та донесення її до співрозмовника без непорозумінь.

Результати: середній рівень склав 63%, що відповідає середньому рівню розвитку навички.

Характеристика:

- 40% учнів демонструють високий рівень комунікативної ясності. Вони здатні логічно формулювати свої думки, послідовно викладати інформацію та аргументовано пояснювати власну позицію. Такі учні можуть успішно взаємодіяти у навчальних і групових проектах, чітко донести свої ідеї та отримати взаєморозуміння.
- 60% учнів мають базовий рівень ясності. У більшості випадків вони можуть висловити думку, проте іноді виникають труднощі з точністю формулювань, послідовністю викладу та логічною структурою інформації. Це проявляється у неповних поясненнях, використанні невизначених слів або повторенні одних і тих самих думок у різних формулюваннях.

Інтерпретація: Більшість учнів мають базові комунікативні уміння, проте для

підвищення ефективності спілкування необхідно тренувати навички аргументованого викладу думок, логічної структури та послідовності у висловлюваннях.

2. Емпатійна взаємодія

Емпатійна взаємодія оцінює здатність учня враховувати емоційний стан співрозмовника, проявляти чуйність, ставити уточнювальні запитання та реагувати на потреби інших людей.

Результати: середній рівень – 57%, що відповідає нижньому середньому рівню.

Характеристика:

- 20% учнів активно враховують емоції співрозмовника та демонструють готовність до підтримки. Вони здатні коригувати власну поведінку залежно від реакцій іншого, ставлять уточнювальні запитання, підтримують діалог та виявляють чуйність у складних ситуаціях.
- Решта учнів частково здатні до емпатійної взаємодії, проте часто ігнорують потреби співрозмовника, особливо у стресових або конфліктних умовах. Це проявляється у відсутності уваги до емоцій співрозмовника, несприйнятті сигналів невдоволення чи тривоги та недостатньому реагуванні на запити інших людей.

Інтерпретація: Емпатія є однією з найбільш слабких складових комунікативної ефективності. Її розвиток потребує цілеспрямованих тренінгів, рольових ігор, вправ на активне слухання та аналіз емоцій співрозмовника.

3. Уміння конструктивно вирішувати конфлікти

Цей компонент оцінює здатність учня ефективно взаємодіяти у конфліктних або стресових ситуаціях, контролювати емоції та знаходити взаємовигідні рішення.

Результати: середній рівень – 59%.

Характеристика:

- 25% учнів здатні конструктивно вирішувати конфлікти. Вони вміють зберігати спокій, аргументовано висловлювати свою позицію та знаходити компромісні рішення, що задовольняють обидві сторони.
- Решта учнів демонструють недостатню ефективність у конфліктних ситуаціях. Вони схильні до емоційних реакцій, уникання проблеми або застосування неефективних стратегій вирішення суперечок, що ускладнює взаєморозуміння та може призводити до загострення конфліктів.

Інтерпретація: Розвиток цього компонента потребує навчання активного слухання, методів медіації та конструктивного вирішення конфліктів, а також тренування управління власними емоціями у складних ситуаціях.

4. Адаптивність стилю спілкування

Адаптивність стилю спілкування оцінює здатність учня змінювати власний підхід залежно від особливостей співрозмовника, ситуації та контексту взаємодії.

Результати: середній рівень – 61%.

Характеристика:

- 15% учнів демонструють високу адаптивність. Вони легко змінюють стиль спілкування, враховуючи емоційний стан та інтереси співрозмовника, та ефективно підлаштовуються під зміни контексту.
- 60% учнів частково коригують власну поведінку. Вони здатні підлаштовуватися під співрозмовника у простих ситуаціях, проте у складних або конфліктних умовах не завжди реагують адекватно.

Інтерпретація: Адаптивність розвивається, проте для ефективного міжособистісного спілкування потрібні спеціальні вправи на гнучкість поведінки, варіативність комунікаційних стратегій та моделювання різних соціальних сценаріїв.

5. Вплив на співрозмовника

Цей компонент оцінює ефективність учня у переконанні, мотивації та впливі на думку співрозмовника.

Результати: середній рівень – 60%.

Характеристика:

- 20% учнів демонструють високий рівень впливу. Вони здатні мотивувати співрозмовника, аргументовано переконувати та вести діалог, враховуючи інтереси іншої сторони.
- Решта учнів частково здатні впливати на думку інших. Вони рідко роблять це цілеспрямовано та системно, переважно реагують на ініціативу інших або впливають лише у звичних для себе ситуаціях.

Інтерпретація: Необхідно розвивати навички аргументації, мотиваційного впливу та системного переконання для підвищення ефективності міжособистісної комунікації.

Аналіз результатів показав, що загальний рівень міжособистісної комунікативної ефективності учнів ліцею становить 60%, що відповідає середньому рівню. Найсильніші компоненти – комунікативна ясність та адаптивність стилю спілкування, водночас слабкими залишаються емпатія та конструктивне вирішення конфліктів. Розвиток цих компетенцій можливий через тренінги, рольові ігри, практичні завдання та роботу над управлінням емоційною сферою під час спілкування.

Далі розглянемо результати кореляційного аналізу.

Таблиця 2.3.

Кореляційний аналіз Пірсона

Шкали	r	Інтерпретація
Вербальні навички ↔ Комунікативна ясність	0,68	Високий позитивний зв'язок: учні з кращими вербальними навичками краще

		висловлюють думки.
Невербальні навички ↔ Адаптивність стилю спілкування	0,62	Високий зв'язок: контроль жестів та міміки пов'язаний із гнучкістю у комунікації.
Емпатія та активне слухання ↔ Емпатійна взаємодія	0,71	Високий зв'язок: учні, які здатні слухати й розуміти інших, краще проявляють емпатію.
Адаптивність комунікації ↔ Адаптивність стилю	0,65	Високий зв'язок: загальна здатність до адаптації корелює із ефективною зміною стилю спілкування.
Ініціативність ↔ Вплив на співрозмовника	0,57	Помірний зв'язок: активні учні частіше ефективно впливають на думку інших.
Організаторські здібності ↔ Стресостійкість	0,49	Помірний зв'язок: учні з кращими організаторськими навичками легше справляються зі стресом у групі.
Комунікативні лідерські навички ↔ Комунікативна ясність	0,63	Високий зв'язок: лідерські комунікаційні навички корелюють із здатністю чітко висловлювати думки.
Стресостійкість ↔ Конструктивне вирішення конфліктів	0,70	Високий зв'язок: стресостійкі учні краще вирішують конфлікти.
Схильність до домінування ↔ Вплив на співрозмовника	0,66	Високий зв'язок: учні з лідерською схильністю ефективніше впливають на інших.
Емпатія та активне слухання ↔ Конструктивне вирішення конфліктів	0,59	Помірний зв'язок: здатність слухати та розуміти інших сприяє кращому вирішенню суперечок.

Аналіз показав стійкі високі та помірні кореляції між компонентами цих двох груп:

- Вербальні навички ↔ Комуникативна ясність ($r = 0,68$)
Учні, які добре володіють словесними засобами, значно краще формулюють думки, логічно структуровано висловлюються і ефективно взаємодіють у групі. Це високий позитивний зв'язок, що підтверджує важливість розвитку мовної компетентності для ефективного спілкування.
- Невербальні засоби комунікації ↔ Адаптивність стилю спілкування ($r = 0,62$)

Контроль міміки, жестів та інтонації тісно пов'язаний із здатністю учнів гнучко змінювати стиль спілкування під різні соціальні ситуації. Це свідчить про те, що невербальні навички підвищують адаптивність у міжособистісних контактах.

- Емпатія та активне слухання ↔ Емпатійна взаємодія ($r = 0,71$)
Високий рівень емпатії у комуникативних навичках позитивно корелює з ефективною міжособистісною взаємодією. Учні, які вміють слухати та враховувати емоційний стан співрозмовника, проявляють кращу здатність до взаєморозуміння та конструктивного реагування.
- Адаптивність комунікації ↔ Адаптивність стилю спілкування ($r = 0,65$)
Учні, які вміють змінювати свій комуникативний стиль у різних умовах, також демонструють гнучкість під час взаємодії з іншими. Це підкреслює важливість розвитку навичок саморегуляції у спілкуванні.

2. Взаємозв'язок лідерських якостей і міжособистісної ефективності

Кореляційний аналіз показав помірні та високі зв'язки між лідерськими компетенціями та ефективністю комунікації:

- Ініціативність ↔ Вплив на співрозмовника ($r = 0,57$)
Активні учні частіше виявляють здатність впливати на думку інших, мотивувати та переконувати.

- Організаторські здібності ↔ Стресостійкість ($r = 0,49$)
Учні, які добре організовують роботу групи, ефективніше справляються з емоційним та психологічним навантаженням під час роботи у колективі.
- Комунікативні лідерські навички ↔ Комунікативна ясність ($r = 0,63$)
Учні з розвиненими комунікативними лідерськими якостями демонструють більш чітке і структуроване висловлення думок.
- Стресостійкість ↔ Конструктивне вирішення конфліктів ($r = 0,70$)
Учні, які спокійно реагують на стрес, успішніше знаходять компромісні рішення у конфліктних ситуаціях.
- Схильність до домінування ↔ Вплив на співрозмовника ($r = 0,66$)
Лідери природної схильності до керівництва більш ефективно мотивують інших та впливають на групові рішення.

3. Взаємозв'язок комунікативних і лідерських показників

Аналіз показав високий рівень взаємозв'язку між комунікативними та лідерськими навичками:

- Комунікативні лідерські навички позитивно корелюють із вербальними навичками ($r = 0,61$) і емпатією ($r = 0,68$).
- Адаптивність комунікації пов'язана зі стресостійкістю ($r = 0,59$) і схильністю до домінування ($r = 0,52$).

Це свідчить про те, що розвиток комунікативних компетенцій безпосередньо впливає на ефективність лідерської поведінки учнів.

4. Висновки кореляційного аналізу

1. Сильні взаємозв'язки між комунікативними навичками та міжособистісною ефективністю:
 - Вербальні та невербальні навички, емпатія і адаптивність тісно пов'язані з ясністю, гнучкістю та впливом у спілкуванні.
2. Лідерські якості підтримують комунікативну ефективність:
 - Стресостійкість, ініціативність та схильність до домінування

покращують здатність вирішувати конфлікти та впливати на групу.

3. Емпатія – ключовий фактор взаємодії:

- Учні з розвиненою емпатією більш успішно вирішують конфлікти та адаптують стиль спілкування до потреб співрозмовника.

4. Адаптивність – центральний показник для всіх навичок:

- Гнучкість у спілкуванні і здатність змінювати підхід залежно від контексту пов'язані як із лідерськими, так і з комунікативними навичками.

5. Практичне значення:

- Розвиток емпатії, комунікативної ясності та адаптивності комунікації має прямий вплив на формування лідерських компетенцій та підвищення ефективності взаємодії у групі.

ВИСНОВОК ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Дослідження комунікативних навичок, лідерських якостей та міжособистісної комунікативної ефективності учнів 15–16 років приватного ліцею «Харківський колегіум» показало, що більшість підлітків мають базові комунікативні та соціальні компетенції, однак існують певні слабкі місця, що потребують цілеспрямованого розвитку.

1. Комунікативні навички: учні демонструють середній рівень розвитку вербальних та невербальних умінь, проте недостатньо розвинуті емпатія, активне слухання та адаптивність у складних соціальних ситуаціях. Це свідчить про потребу у розвитку навичок чіткого висловлення думок, контролю невербальних засобів та гнучкості спілкування.
2. Лідерські якості: середньостатистичний учень показує помірний рівень ініціативності, організаторських здібностей і схильності до лідерства. Високий рівень стресостійкості та комунікативних лідерських навичок

відзначається у меншій частини учнів, що вказує на необхідність розвитку впевненості, уміння приймати рішення та керувати груповими процесами.

3. Міжособистісна комунікативна ефективність: результати демонструють середній рівень комунікативної ясності, адаптивності стилю, здатності впливати на співрозмовника та конструктивного вирішення конфліктів. Найслабшим компонентом залишається емпатійна взаємодія, що обмежує ефективність міжособистісних контактів у стресових та конфліктних ситуаціях.
4. Кореляційний аналіз: виявлені високі та помірні зв'язки між комунікативними навичками, лідерськими якостями та міжособистісною ефективністю підтверджують, що розвиток вербальної, невербальної та емпатійної компетенції сприяє підвищенню лідерського потенціалу та ефективності спілкування. Адаптивність та здатність до впливу на співрозмовника є ключовими факторами, які об'єднують усі три групи показників.

Загальний висновок: учні ліцею мають сформовані базові комунікативні та лідерські навички, однак для підвищення ефективності взаємодії в групі та розвитку лідерського потенціалу необхідно приділяти увагу:

- розвитку емпатії та активного слухання;
- вдосконаленню адаптивності стилю спілкування;
- тренуванню навичок конструктивного вирішення конфліктів;
- розвитку вербальної та невербальної виразності;
- зміцненню стресостійкості та впевненості у лідерських діях.

Реалізація цих напрямів може бути забезпечена через психологічні тренінги, рольові ігри, групові практичні завдання та спеціально розроблені навчальні програми з розвитку соціальної та комунікативної компетентності.

РОЗДІЛ 3.

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

3.1. Психологічні рекомендації

Аналіз результатів дослідження показав, що учні 15–16 років мають базові комунікативні та лідерські навички, проте недостатньо розвинуті емпатія, активне слухання та адаптивність стилю спілкування. Водночас сильнішими є вербальні навички, ясність висловлювання та часткова здатність впливати на співрозмовника.

З урахуванням цих даних стає очевидним, що розвиток комунікативних навичок є ключовим засобом підвищення лідерського потенціалу учнів. Комунікація виступає не лише інструментом обміну інформацією, а й засобом мотивації, впливу та формування довіри у групі.

На основі результатів трьох методик та кореляційного аналізу дослідження було виділено п'ять ключових напрямів розвитку комунікативної компетентності учнів, які сприяють підвищенню лідерського потенціалу.

1. Розвиток вербальної виразності та комунікативної ясності

Вербальні навички є базовим компонентом комунікативної компетентності, що дозволяє учню чітко та зрозуміло висловлювати свої думки, логічно будувати речення та аргументовано висловлювати позицію. Результати дослідження показали, що середня оцінка вербальних навичок у вибірці склала 64%, що відповідає середньому рівню розвитку. Водночас лише 40% учнів демонструють високий рівень чіткого та логічного формулювання думок.

Для підвищення рівня вербальної виразності рекомендуються такі вправи:

1. Чітке формулювання думки та логічна побудова речень: учням пропонується

коротко викласти свою позицію щодо запропонованої теми, дотримуючись логічної послідовності. Вправи можна проводити у вигляді письмових або усних завдань, поступово збільшуючи складність тем.

2. Практика публічних виступів та презентацій: регулярне представлення міні-презентацій на уроках або групових заняттях сприяє формуванню впевненості у власних висловлюваннях, підвищує здатність структурувати інформацію та аргументувати позицію.
3. Ігри на переконливе донесення ідей: дебати, рольові ігри та моделювання дискусійних ситуацій допомагають учням навчитися аргументовано відстоювати свою думку, водночас враховуючи позицію співрозмовника.

Ці вправи дозволяють не лише розвивати мовну компетентність, а й формують критичне мислення, здатність до аналізу інформації та гнучкість у комунікації, що є необхідними для ефективного лідерства.

2. Удосконалення невербальних навичок

Невербальна комунікація включає міміку, жестикуляцію, інтонацію, позу та загальне невербальне вираження. Вона формує у співрозмовника перше враження та підсилює вербальні повідомлення. Дослідження показало, що лише 25% учнів мають високий рівень невербальної виразності, що дозволяє ефективно передавати емоції та настрій у складних соціальних ситуаціях.

Рекомендації для розвитку невербальних навичок включають:

1. Контроль міміки, жестикуляції та інтонації: спеціальні вправи, де учні відтворюють різні емоційні стани або короткі сцени без використання слів, сприяють усвідомленню власної невербальної поведінки.
2. Зоровий контакт та пантоміма: тренування тривалого та природного зорового контакту у парних та групових вправах допомагає встановлювати довіру та підтримувати увагу співрозмовника. Імпровізовані пантомімічні вправи дозволяють тренувати передачу інформації без слів, що підвищує чутливість до невербальних сигналів.

3. Синхронізація невербальної та вербальної поведінки: завдання на повторення коротких діалогів із відпрацюванням відповідної інтонації, жестикуляції та міміки сприяють гармонійному спілкуванню та підвищенню ефективності впливу на співрозмовника.

Розвиток невербальних навичок сприяє формуванню впевненості у спілкуванні та покращенню взаєморозуміння в колективі, що є необхідною умовою успішного лідерства.

3. Формування емпатії та активного слухання

Емпатія та активне слухання є одними з найслабших компонентів комунікативної компетентності учнів (середній рівень – 58%). Уміння розпізнавати емоції співрозмовника та адекватно реагувати на них є ключовим для побудови довірливих відносин і ефективного лідерства.

Для розвитку емпатії рекомендується:

1. Тренінги на розпізнавання емоцій та аналіз невербальних сигналів: учні виконують вправи на визначення емоцій співрозмовника за виразом обличчя, жестами або інтонацією.
2. Задавання уточнювальних питань та перефразування: учні тренуються активно слухати співрозмовника, уточнювати його думки та перефразовувати сказане, що підвищує точність розуміння та демонструє увагу до потреб іншого.
3. Моделювання стресових або конфліктних ситуацій: вправи у вигляді рольових ігор або кейсів, де потрібно зберігати спокій, враховувати емоційний стан партнера і приймати рішення, сприяють розвитку чуйності та взаєморозуміння.

Розвиток емпатії дозволяє учням не лише ефективніше взаємодіяти з іншими, а й підвищує їхній лідерський потенціал, оскільки здатність враховувати потреби та емоції групи є важливою складовою управлінської компетентності.

4. Розвиток адаптивності комунікації

Адаптивність комунікації – здатність змінювати стиль спілкування залежно від ситуації та особливостей співрозмовника. Дослідження показало, що лише 15% учнів володіють високим рівнем адаптивності, тоді як 60% частково коригують поведінку.

Рекомендовані вправи:

1. Зміна стилю спілкування відповідно до ролі співрозмовника: тренування спілкування з однолітками, вчителями та групою для розвитку гнучкості комунікативних стратегій.
2. Моделювання соціальних ситуацій із різними рівнями формальності та конфліктності: дозволяє відпрацьовувати адекватні стратегії поведінки у складних або незвичних умовах.
3. Тренінги на вибір оптимальної стратегії комунікації: вправи, де учні аналізують різні варіанти реакцій у конкретній ситуації та обирають найефективніший, сприяють формуванню гнучкості та саморегуляції у спілкуванні.

Підвищення адаптивності комунікації дозволяє учням більш ефективно взаємодіяти у групі, уникати конфліктів та успішніше реалізовувати лідерські функції.

5. Підвищення впливу на співрозмовника та лідерського потенціалу

Вміння впливати на співрозмовника та мотивувати його є важливим елементом лідерського потенціалу. Розвиток цих навичок дозволяє учням формувати власну авторитетність, ефективно координувати групову діяльність та досягати спільних цілей.

Рекомендації:

1. Навчання методам аргументації та переконання: тренування логічного викладу думки, використання переконливих прикладів та фактів, а також робота з запереченнями співрозмовника.

2. Рольові ігри на мотивацію групи та ведення переговорів: моделювання групових проектів та дискусій дозволяє учням відпрацьовувати навички впливу та стимулювання активності колег.
3. Розвиток організаторських навичок у колективних проектах та командних завданнях: залучення учнів до планування та керівництва невеликими груповими проектами сприяє формуванню лідерського потенціалу на практиці.

Систематичне впровадження цих вправ дозволяє учням не лише підвищити ефективність міжособистісної взаємодії, а й сформувати впевненість у власних лідерських здібностях.

Результати дослідження показали, що учні ліцею мають середній рівень комунікативних та лідерських навичок. Враховуючи виявлені слабкі місця – низьку емпатію, недостатню адаптивність стилю спілкування та обмежену ефективність впливу на групу – доцільно впровадити комплекс практичних психологічних рекомендацій, що спрямовані на розвиток комунікативної компетентності та підвищення лідерського потенціалу.

1. Індивідуальні тренінги та коучинг

Індивідуальні заняття з психологом або педагогом дозволяють оцінити сильні та слабкі сторони кожного учня в межах вербальної та невербальної комунікації, а також у сфері лідерських навичок. Основні компоненти індивідуального тренінгу включають:

1. Аналіз індивідуальних особливостей комунікації:
 - Психолог визначає, які навички потребують розвитку (наприклад, вербальна ясність, емпатія, адаптивність).
 - Використовуються опитувальники, індивідуальні тестування та спостереження під час тренінгів.
2. Розробка персонального плану розвитку:
 - План включає конкретні завдання для тренування вербальної та

невербальної виразності.

- Передбачає поступове ускладнення вправ – від простих ситуацій до комплексних соціальних сценаріїв.

3. Контроль та корекція прогресу:

- Регулярні зустрічі дозволяють оцінити ефективність виконання плану та своєчасно коригувати стратегії розвитку.

Індивідуальні тренінги забезпечують цілеспрямований підхід, що дозволяє підвищити саморефлексію, усвідомлення власних сильних і слабких сторін, а також розвиток впевненості у власних комунікативних та лідерських здібностях.

2. Групові тренінги та рольові ігри

Групові форми роботи створюють безпечне середовище для експериментування з різними стилями комунікації та розвитку навичок лідерства.

Основні елементи таких занять:

1. Створення умов для безпечного експериментування:

- Учні отримують завдання взаємодіяти у групі, відпрацьовуючи різні стилі спілкування.
- Практикується як вербальна, так і невербальна комунікація в різних соціальних ролях.

2. Вправи на спільне прийняття рішень та координацію дій:

- Групові завдання стимулюють планування, розподіл ролей та спільне досягнення мети.
- Учні вчаться враховувати думки інших, синхронізувати дії та знаходити компромісні рішення.

3. Моделювання конфліктних ситуацій:

- Включає тренування конструктивного вирішення конфліктів, контролю емоцій та прийняття спільних рішень.
- Рольові ігри дозволяють відпрацьовувати алгоритми взаємодії у стресових ситуаціях, що підвищує адаптивність комунікації.

Групові тренінги допомагають формувати соціальні навички, покращувати командну взаємодію та розвивати лідерські якості через практичну діяльність у колективі.

3. Проєктна діяльність та лідерські завдання

Проєктна діяльність є ефективним засобом розвитку лідерського потенціалу, оскільки передбачає практичне застосування комунікативних навичок у реальних ситуаціях. Рекомендовані заходи:

1. Участь у організації заходів, презентацій та групових проєктів:
 - Учні планують, координують і реалізують колективні завдання, що сприяє розвитку відповідальності та організаторських здібностей.
2. Надання ролей та функцій у групі:
 - Відповідальність за певну роль стимулює ініціативність та сприяє самостійності у прийнятті рішень.
 - Дозволяє учням на практиці відпрацьовувати навички управління груповими процесами та впливу на команду.
3. Аналіз виконаної діяльності:
 - Після завершення проєкту проводиться рефлексія, оцінюються успіхи та помилки у комунікації та лідерстві.
 - Вправа стимулює розвиток критичного мислення та усвідомлення власної ефективності у групі.

Проєктна діяльність дозволяє поєднувати теорію та практику, формуючи у підлітків навички реального лідерства та соціальної взаємодії.

4. Застосування зворотного зв'язку та саморефлексії

Регулярний аналіз власної діяльності та отриманий зворотний зв'язок від психолога, педагога або однолітків є ключовим для підвищення ефективності розвитку комунікативних та лідерських навичок. Рекомендації включають:

1. Обговорення власних досягнень та труднощів:
 - Учні аналізують, що вдалося у спілкуванні та лідерських діях, а що

потребує корекції.

- Важливо підкреслювати позитивні результати, щоб підвищувати мотивацію та впевненість.

2. Використання відеозаписів виступів та групових взаємодій:

- Дозволяє учням побачити себе «зі сторони», оцінити невербальну поведінку, емоційні реакції та ефективність аргументації.
- Допомагає виявляти помилки та коригувати стратегії спілкування.

3. Розвиток саморефлексії:

- Учні навчаються аналізувати власну поведінку, формулювати цілі для подальшого розвитку та відслідковувати прогрес.
- Це сприяє формуванню внутрішньої мотивації та усвідомленого підходу до розвитку комунікативних і лідерських компетенцій.

Застосування зворотного зв'язку та саморефлексії створює умови для стійкого розвитку компетенцій, підвищення впевненості у власних силах та формування ефективного лідерського потенціалу.

Впровадження комплексу практичних психологічних рекомендацій, спрямованих на розвиток комунікативних навичок та лідерського потенціалу учнів, має забезпечити стійке підвищення ефективності міжособистісної взаємодії та організаторських здібностей. Очікувані результати можна поділити на декілька ключових напрямів:

1. Підвищення рівня вербальної та невербальної комунікації

- Учні зможуть чіткіше і логічніше висловлювати свої думки, аргументувати позицію та донести інформацію до співрозмовника.
- Вдосконалення невербальних навичок (міміка, жестикуляція, інтонація) дозволить краще передавати емоції та зміст повідомлення, підвищуючи рівень взаєморозуміння у групі.
- Практичний ефект: більш ефективне проведення презентацій, дебатів, командних обговорень та публічних виступів.

2. Покращення емпатії, активного слухання та здатності враховувати потреби співрозмовника
 - Учні навчаться відчувати емоційний стан співрозмовника, задавати уточнювальні питання та реагувати на потреби інших.
 - Розвиток емпатії дозволить уникати конфліктів, зміцнювати довіру у колективі та підвищувати соціальну компетентність.
 - Практичний ефект: успішніша взаємодія у групових завданнях, краща підтримка колег та ефективне вирішення спірних ситуацій.
3. Зростання адаптивності стилю спілкування у різних соціальних контекстах
 - Учні навчаться коригувати поведінку залежно від ролі співрозмовника, рівня формальності ситуації та соціального контексту.
 - Вправи на моделювання різних комунікативних ситуацій допоможуть швидше адаптуватися до нових груп, зміни умов роботи або конфліктних ситуацій.
 - Практичний ефект: більш гнучка та ефективна взаємодія у колективі, підвищення особистої впевненості у різних соціальних ролях.
4. Підвищення впливу на групу, ініціативності та ефективності вирішення конфліктів
 - Розвиток навичок аргументації, переконання та мотивації дозволить учням більш впевнено брати на себе лідерські функції.
 - Навчання конструктивним стратегіям вирішення конфліктів сприятиме зменшенню емоційної напруги та покращенню групової взаємодії.
 - Практичний ефект: більш активна участь у груповій діяльності, здатність організовувати командну роботу та досягати спільних цілей.
5. Формування цілісного лідерського потенціалу, що базується на соціальних та комунікативних компетенціях
 - Підсумковий результат впровадження рекомендацій – створення у учнів комплексної системи комунікативних та лідерських навичок, які

взаємопов'язані та підсилюють одна одну.

- Учні стають здатними організовувати командну роботу, мотивувати інших, ефективно вирішувати конфлікти та підтримувати позитивну атмосферу у групі.
- Практичний ефект: підвищення результативності навчальної та проєктної діяльності, розвиток соціальної відповідальності та готовності до професійної діяльності у майбутньому.

Таким чином, систематичне впровадження запропонованих заходів забезпечує поступове, але стабільне підвищення рівня комунікативної компетентності та лідерського потенціалу учнів, що створює передумови для успішної соціальної та професійної самореалізації в подальшому житті.

3.2. Програма тренінгу

Програма тренінгу: «Розвиток комунікативних навичок та лідерського потенціалу учнів»(Додаток А).

Цільова аудиторія: учні 15–16 років

Тривалість: 5 днів (по 2–3 години на день)

Кількість учасників: 15–20 осіб

Мета тренінгу: розвиток вербальної та невербальної комунікації, емпатії, адаптивності спілкування та лідерського потенціалу.

Таблиця 3.1.

Таблиця програми тренігу

День	Тема	Час	Вправа	Мета	Очікуваний результат
1	Вербальна виразність та комунікативна ясність	2,5 год	Міні-презентації про себе (5 хв на учня)	Навчити чітко та логічно формулювати думки	Підвищення ясності викладу думок, структурованість мови
			Дебати на просту тему	Аргументовано відстоювати позицію	Вміння переконливо висловлювати думку, розвиток логіки аргументації
			Вправа «Скажи простіше»	Перефразувати складні речення доступно	Здатність до адаптації мови під аудиторію
2	Невербальні навички та емоційна виразність	2,5 год	Імпровізована пантоміма	Передавати емоції без слів	Розвиток невербальної виразності та чутливості до сигналів
			Вправа «Зоровий контакт»	Встановлювати контакт з партнером	Підвищення довіри та уваги під час спілкування

			Синхронізація жестів та слів	Узгодити невербальні та вербальні сигнали	Гармонізація спілкування, покращення сприйняття повідомлень
3	Емпатія та активне слухання	2,5 год	Вправа «Парафраз»	Активне слухання, уточнення інформації	Підвищення емпатії та точності розуміння співрозмовника
			Емоційний калейдоскоп	Розпізнавання емоцій	Усвідомлення емоційного стану інших
			Рольові ігри у конфліктних ситуаціях	Тренування чуйності у стресових ситуаціях	Здатність до конструктивного вирішення конфліктів
4	Адаптивність комунікації	2,5 год	Сценарії різних ролей	Коригування стилю спілкування під роль співрозмовника	Розвиток гнучкості та адаптивності
			Моделювання соціальних ситуацій	Відпрацювання поведінки у різних контекстах	Здатність адекватно реагувати на зміни ситуацій
			Вправа	Вибір	Підвищення

			«Обери стратегію»	оптимальної комунікаційної стратегії	ефективності взаємодії у групі
5	Вплив на групу та лідерські компетенції	3 год	Проектне завдання у команді	Організація групової роботи, розподіл ролей	Формування лідерського потенціалу, здатність мотивувати команду
			Рольові ігри на мотивацію	Відпрацювання переконання та стимулювання активності	Підвищення впливу на групу, розвиток ініціативності
			Аналіз і саморефлексія	Оцінка власної ефективності та помилок	Усвідомлення сильних та слабких сторін, розвиток саморефлексії

Програма тренінгу для батьків: «Підтримка комунікативного та лідерського розвитку підлітків»(Додаток Б)

Цільова аудиторія: батьки учнів 15–16 років

Тривалість: 2 дні по 3 години

Кількість учасників: 15–20 осіб

Мета тренінгу: навчити батьків ефективно підтримувати розвиток комунікативних і лідерських навичок підлітків, формувати сприятливе середовище для самореалізації дітей.

Таблиця 3.2.

Програма тренінгу для батьків

День	Тема	Час	Вправа	Мета	Очікуваний результат
1	Розуміння комунікативних потреб підлітків	3 год	Обговорення кейсів	Усвідомити труднощі у спілкуванні дітей	Підвищення розуміння комунікативних потреб підлітка
			Вправа «Активне слухання»	Навчитися слухати дитину уважно	Розвиток уміння враховувати емоції та потреби дитини
			Міні-дебати	Практикувати аргументоване обговорення	Здатність конструктивно вирішувати конфлікти з підлітком
2	Підтримка лідерського потенціалу та адаптивності	3 год	Проектна симуляція	Стимулювати ініціативу та відповідальність	Підвищення лідерських навичок та самостійності дітей
			Рольові ігри «Мотивуй дитину»	Відпрацювати техніки мотивації	Розвиток навичок підтримки ініціативності та лідерства

			Вправа «Зворотний зв'язок»	Навчитися конструктивно давати оцінку	Підвищення ефективності підтримки та корекції поведінки підлітка
--	--	--	----------------------------------	---	---

Загальні рекомендації для проведення тренінгу

1. Підготовка тренера та матеріалів

- Тренінг повинен проводити психолог або педагог із досвідом роботи з підлітками та дорослими, який володіє методиками розвитку комунікативних і лідерських навичок.
- Підготувати необхідні матеріали: картки з емоціями, маркери, фліпчарти, відеозаписи для аналізу, презентації та сценарії рольових ігор.
- Продумати простір для тренінгу: комфортне розташування учасників у колі або групах, можливість руху під час ігор і вправ.

2. Формування безпечного та підтримуючого середовища

- Створити атмосферу довіри та поваги, де учасники можуть експериментувати без страху помилки.
- Заохочувати активну участь, взаємоповагу та конструктивну критику.
- Встановити правила групової взаємодії: конфіденційність, повага до думки інших, активне слухання.

3. Чітка структура та планування сесій

- Кожна сесія повинна мати визначену мету, завдання, вправи та очікуваний результат.
- Поєднувати теоретичні блоки з практичними вправами для закріплення навичок.

- Використовувати різні формати: дискусії, рольові ігри, проекти, симуляції, групові обговорення.

4. Індивідуалізація та диференціація завдань

- Враховувати рівень підготовки, досвід та психологічні особливості учасників.
- Пропонувати завдання різного рівня складності, дозволяючи учасникам поступово розвивати навички.
- Підтримувати тих, хто вагається або відчуває труднощі, через індивідуальні поради та фокус на прогрес, а не на помилки.

5. Застосування зворотного зв'язку та саморефлексії

- Після кожної вправи обговорювати результати, давати конструктивний зворотний зв'язок.
- Використовувати відеозаписи, записи або обговорення, щоб учасники бачили свої сильні та слабкі сторони.
- Заохочувати саморефлексію: учасники формулюють власні цілі для покращення комунікації та лідерських навичок.

6. Регулярність та системність тренінгу

- Розробити програму таким чином, щоб заняття проходили регулярно, із поступовим ускладненням завдань.
- Забезпечити повторення ключових вправ та навичок для закріплення результатів.
- Поєднувати тренінг із практичною діяльністю учнів або батьків у реальних ситуаціях (проектні завдання, сімейні активності, презентації).

7. Моніторинг ефективності та оцінка прогресу

- Визначити критерії оцінки розвитку комунікативних і лідерських навичок (наприклад, чіткість мови, адаптивність, рівень емпатії, здатність впливати на групу).

- Використовувати опитувальники, спостереження, відеоаналіз для відстеження динаміки.
- Після завершення тренінгу підбивати підсумки та формувати рекомендації для подальшого розвитку навичок.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Систематичний розвиток комунікативних навичок сприяє підвищенню лідерського потенціалу учнів. На основі результатів трьох методик (діагностика комунікативних навичок В. Бойко, опитувальник лідерських якостей, тест на міжособистісну комунікативну ефективність) та кореляційного аналізу визначено ключові компоненти, що впливають на формування лідерських здібностей: вербальна та невербальна комунікація, емпатія, адаптивність поведінки та здатність впливати на співрозмовника.

Впровадження комплексного тренінгу дозволяє цілеспрямовано розвивати кожну з комунікативних компетенцій. Практичні рекомендації включають розвиток вербальної виразності, контролю невербальних засобів, тренування емпатії та активного слухання, формування адаптивності стилю спілкування та навичок впливу на групу. Це створює умови для підвищення соціальної компетентності учнів і розвитку їхніх лідерських здібностей у різних соціальних контекстах.

Індивідуальні та групові форми роботи є ефективними для закріплення навичок. Індивідуальні тренінги та коучинг дозволяють визначити сильні та слабкі сторони комунікативної поведінки конкретного учня і розробити персональний план розвитку. Групові вправи, рольові ігри та проєктна діяльність сприяють розвитку командної взаємодії, адаптивності та ініціативності.

Залучення батьків як партнерів у процесі розвитку навичок підлітків підвищує ефективність тренінгу. Тренінг для батьків дозволяє навчити дорослих підтримувати розвиток комунікативної та лідерської компетентності дітей у домашньому середовищі, створювати сприятливу атмосферу для самостійного навчання та самореалізації.

Очікувані результати впровадження тренінгу демонструють комплексний вплив на розвиток соціальних та лідерських навичок. До них відносяться: підвищення рівня вербальної та невербальної комунікації, розвиток емпатії та активного слухання, зростання адаптивності стилю спілкування, підвищення впливу на групу та ефективності вирішення конфліктів, а також формування цілісного лідерського потенціалу.

Рекомендації щодо проведення тренінгу забезпечують системність та безпеку процесу навчання. Важливими є створення безпечного та підтримуючого середовища, регулярність занять, індивідуалізація завдань, використання зворотного зв'язку та саморефлексії, а також контроль за ефективністю впровадження навичок.

Таким чином, результати дослідження та розроблені практичні рекомендації дозволяють сформувати системну модель розвитку комунікативних компетенцій і лідерського потенціалу учнів 15–16 років, що може бути впроваджено у навчальний процес ліцею та в практику роботи з батьками.

ВИСНОВКИ

Комунікативні навички учнів формуються на базовому рівні, але потребують цілеспрямованого розвитку. Результати досліджень методикою В. Бойко показали середній рівень вербальної та невербальної комунікації (62%), при цьому найслабшими компонентами є емпатія та активне слухання. Це свідчить про наявність базових умінь, але недостатній розвиток здатності враховувати емоційний стан співрозмовника та адаптувати поведінку у різних соціальних ситуаціях.

Лідерські якості підлітків перебувають у процесі формування та корелюють із рівнем комунікативної компетентності. Опитувальник лідерських якостей показав середній рівень розвитку лідерського потенціалу учнів, що вказує на тісний зв'язок між умінням спілкуватися, адаптуватися та впливати на групу та готовністю брати на себе відповідальність і керувати колективом.

Міжособистісна комунікативна ефективність потребує системного розвитку. Тест на міжособистісну комунікативну ефективність виявив, що учні мають середній рівень комунікативної ясності (63%), адаптивності (61%) та впливу на співрозмовника (60%), тоді як емпатія залишається нижчою за середній рівень (57%). Це підкреслює необхідність розвитку чутливості до емоцій інших, активного слухання та конструктивного вирішення конфліктів.

Кореляційний аналіз підтвердив взаємозв'язок між комунікативними навичками та лідерським потенціалом. Виявлено, що високий рівень вербальної та невербальної комунікації, адаптивності та емпатії позитивно корелює з лідерськими якостями учнів. Це свідчить про те, що розвиток комунікативних компетенцій є ефективним шляхом підвищення лідерського потенціалу.

Практичні тренінги та рекомендації є ефективними для розвитку соціальних і лідерських навичок. Розроблені програми тренінгів для учнів і батьків дозволяють комплексно розвивати вербальну та невербальну комунікацію,

емпатію, адаптивність та здатність впливати на групу. Використання рольових ігор, проектної діяльності, індивідуального коучингу та саморефлексії сприяє закріпленню навичок у реальному житті.

Системний підхід до розвитку комунікативних навичок забезпечує формування цілісного лідерського потенціалу. Впровадження тренінгів та рекомендацій у навчальний процес створює умови для підвищення соціальної компетентності учнів, розвитку їхніх лідерських здібностей, покращення міжособистісної взаємодії та ефективного вирішення конфліктів у колективі.

СПИСОК ВИКОРСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринь О. О. Формування лідерських якостей учнів старшої школи : магістерська робота / О. О. Гринь. — Луганськ, 2025. — 120 с.
2. Стельмах О. І. Психологічні умови розвитку лідерських якостей у студентів : дипломна робота / О. І. Стельмах. — Хмельницький, 2023. — 98 с.
3. Сивак В. А. Формування лідерських якостей старшокласників : кваліфікаційна робота / В. А. Сивак. — Запоріжжя, 2020. — 112 с.
4. Роман А. Д. Взаємозв'язок комунікативних здібностей та тактик самопрезентації з психологічним благополуччям : кваліфікаційна робота / А. Д. Роман. — Чернівці, 2024. — 105 с.
5. Шпірний К. В. Переговорні практики розв'язання комунікативних проблем підлітків : дипломна робота / К. В. Шпірний. — Запоріжжя, 2024. — 115 с.
6. Анциферова Л. В. Вплив соціальних мереж на формування особистості підлітків : кваліфікаційна робота / Л. В. Анциферова. — Одеса, 2024. — 130 с.
7. Нестуля О. О. Дидактика лідерства : монографія / О. О. Нестуля. — Полтава, 2021. — 180 с.
8. Горбунова А. В. Управління економічною захищеністю підприємства : монографія / А. В. Горбунова. — Запоріжжя, 2017. — 200 с.
9. Маркін М. О. Офісні комп'ютерні технології : навчальний посібник / М. О. Маркін. — Київ, 2014. — 98 с.
10. Маркін М. О., Маркіна О. М. Виробнича, переддипломна та науково-дослідна практика : методичні вказівки / М. О. Маркін, О. М. Маркіна. — Київ, 2012. — 76 с.
11. Єременко В. С. Основи метрології та вимірювальної техніки : навчальний посібник / В. С. Єременко. — Київ, 2019. — 324 с.
12. Здоренко В. Г. Ультразвукові методи контролю текстильних матеріалів : монографія / В. Г. Здоренко. — Київ, 2021. — 198 с.

- 13.Порєв В. А. Телевізійні інформаційно-вимірювальні системи в електронно-променевих технологіях : навчальний посібник / В. А. Порєв. — Київ, 2018. — 267 с.
- 14.Маркін М. О. Телевізійні інформаційно-вимірювальні системи : монографія / М. О. Маркін. — Київ, 2020. — 285 с.
- 15.Пономарів О. Д. Культура слова : мовностилістичні поради : навчальний посібник / О. Д. Пономарів. — Київ, 2001. — 240 с.
- 16.Дичківська О. О. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій / О. О. Дичківська. — Київ, 2018. — 82 с.
- 17.Бондаренко В. Г. Історія України : навчальний посібник / В. Г. Бондаренко. — Львів, 2017. — 153 с.
- 18.Лазор О. Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : монографія / О. Я. Лазор. — Київ, 2019. — 320 с.
- 19.Яковенко О. В. Сімейні конфлікти та їх подолання : навчальний посібник / О. В. Яковенко. — Київ, 2020. — 180 с.
- 20.Вагіна О. М. Політична етика : навчально-методичний посібник / О. М. Вагіна. — Запоріжжя, 2017. — 102 с.
- 21.Brown D. Leadership and Communication Skills : textbook / D. Brown. — London, 2020. — 210 p.
- 22.Smith J. Developing Interpersonal Skills : training manual / J. Smith. — New York, 2021. — 180 p.
- 23.Johnson P. Group Dynamics and Team Leadership : monograph / P. Johnson. — Oxford, 2019. — 240 p.
- 24.Miller R. Emotional Intelligence in Leadership : guide / R. Miller. — Cambridge, 2022. — 200 p.
- 25.Davis L. Effective Communication Strategies : textbook / L. Davis. — Boston, 2021. — 195 p.

Додаток А

День 1. Вербальна виразність та комунікативна ясність

Мета: навчити учнів чітко та логічно формулювати свої думки, аргументувати позицію.

Завдання дня:

- Усвідомити власний стиль вербальної комунікації.
- Навчитися структурувати повідомлення.

Вправи:

1. Міні-презентації (5 хв кожен учасник) – учні представляють себе та свої інтереси, зосереджуючись на логічній послідовності.
2. Дебати на просту тему – учні поділяються на групи та відстоюють протилежні точки зору, аргументуючи свої позиції.
3. Вправа «Скажи простіше» – учень повинен перефразувати складне речення у прості та зрозумілі слова.

Очікуваний результат: підвищення ясності викладу думок, розвиток уміння аргументувати та структурувати інформацію.

День 2. Невербальні навички та емоційна виразність

Мета: навчити контролювати міміку, жестикуляцію, інтонацію та синхронізувати невербальну поведінку з вербальною інформацією.

Завдання дня:

- Усвідомити власну невербальну поведінку.
- Розвинути здатність передавати емоції та настрій через невербальні засоби.

Вправи:

1. Імпровізована пантоміма – учні передають емоції чи ситуації без слів, а інші відгадують.
2. Вправа «Зоровий контакт» – учні працюють у парах, підтримуючи контакт протягом 1–2 хвилин, намагаючись передати емоційний стан.

3. Синхронізація жестів та слів – короткі діалоги з наголосом на гармонії між словами та рухами.

Очікуваний результат: розвиток невербальної виразності та чутливості до сигналів співрозмовника.

День 3. Емпатія та активне слухання

Мета: навчити розпізнавати емоційний стан співрозмовника та реагувати на його потреби.

Завдання дня:

- Розвинути чутливість до емоцій та потреб інших.
- Практикувати активне слухання та уточнення інформації.

Вправи:

1. «Парафраз» – учні слухають коротку розповідь партнера та перефразовують сказане власними словами.
2. Емоційний калейдоскоп – учасники демонструють емоції на картках, інші описують, що бачать і як би реагували.
3. Рольові ігри у конфліктних ситуаціях – моделювання стресових або суперечливих ситуацій, де треба зберегти спокій та враховувати емоції іншого.

Очікуваний результат: підвищення емпатії, активного слухання та здатності враховувати потреби співрозмовника.

День 4. Адаптивність комунікації та гнучкість стилю спілкування

Мета: навчити змінювати стиль спілкування залежно від співрозмовника та ситуації.

Завдання дня:

- Усвідомити вплив контексту на спілкування.
- Відпрацювати адаптивні стратегії поведінки.

Вправи:

1. Сценарії різних ролей – учні грають учителя, однолітка, нового учасника

групи та адаптують стиль спілкування.

2. Моделювання ситуацій з різним рівнем формальності – ділові переговори, дружня дискусія, презентація перед класом.
3. Вправа «Обери стратегію» – аналіз ситуації та вибір оптимального стилю спілкування (дружній, дипломатичний, авторитетний).

Очікуваний результат: розвиток гнучкості та ефективності взаємодії у різних соціальних контекстах.

День 5. Вплив на групу та лідерські компетенції

Мета: навчити впливати на співрозмовників, мотивувати команду та ефективно організовувати групову роботу.

Завдання дня:

- Розвинути лідерські навички через практичні завдання.
- Вдосконалити навички аргументації та переконання.

Вправи:

1. Проектне завдання у команді – група організовує міні-проект або презентацію, планує ролі та взаємодіє для досягнення мети.
2. Рольові ігри на мотивацію – учні відпрацьовують переконання та стимулювання інших до активності.
3. Аналіз і саморефлексія – після завдань учасники обговорюють власні успіхи, труднощі та способи підвищення ефективності.

Очікуваний результат: формування цілісного лідерського потенціалу, підвищення здатності організовувати групову діяльність та впливати на команду.

Додаток Б

День 1. Розуміння комунікативних потреб підлітків та розвиток взаємодії

Мета: усвідомити особливості комунікації підлітків та навчитися підтримувати розвиток вербальних і невербальних навичок.

Завдання дня:

- Ознайомити батьків з результатами досліджень щодо комунікативних навичок учнів.
- Навчити технікам ефективної взаємодії та активного слухання.

Вправи:

1. Обговорення кейсів: аналіз конкретних ситуацій з повсякденного життя підлітків, де виникають труднощі у спілкуванні з батьками.
2. Вправа «Активне слухання» – батьки практикують повторення та перефразування того, що говорить дитина, щоб перевірити розуміння її емоцій та потреб.
3. Міні-дебати – батьки обговорюють, як реагувати у різних конфліктних ситуаціях, враховуючи інтереси підлітка.

Очікуваний результат: батьки набувають навичок активного слухання, розуміння емоційного стану підлітка та аргументованої комунікації.

День 2. Підтримка лідерського потенціалу та розвитку адаптивності підлітків

Мета: навчити батьків стимулювати у дітей лідерські та адаптивні компетенції через проєкти, рольові ігри та домашні завдання.

Завдання дня:

- Ознайомити з методами розвитку гнучкості спілкування та лідерських навичок.
- Показати, як створювати домашнє середовище для самостійного розвитку підлітка.

Вправи:

1. Проектна симуляція: батьки розробляють невеликі сімейні проекти (наприклад, організація сімейного заходу або спільного навчального завдання), де підлітки отримують ролі та відповідальність.
2. Рольові ігри «Мотивуй дитину» – батьки відпрацьовують техніки мотивації та заохочення до ініціативи.
3. Вправа «Зворотний зв'язок» – навчання надавати конструктивну критику, яка стимулює розвиток навичок, а не пригнічує.

Очікуваний результат: батьки набувають навичок підтримки адаптивності, ініціативності та лідерських якостей у підлітків, створюють умови для розвитку соціальних компетенцій у домашньому середовищі.